

УДК 346.54(477)

**П.С. МАТВЄЄВ**, канд. юрид. наук, доц.,  
Навчально-науковий інститут права та психології  
Національної академії внутрішніх справ

## **АНАЛІЗ КЛАСИФІКАЦІЇ ТА ВИДІВ ІННОВАЦІЙНИХ ДОГОВОРІВ У КОНТЕКСТІ ГОСПОДАРСЬКО- ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЇ ІННОВАЦІЙНИХ ПРАВОВІДНОСИН В УКРАЇНІ**

*Ключові слова:* інтелектуальний потенціал, інноваційна політика, промислова власність, державне регулювання, інноваційні договори, інтелектуальна власність

Важливу роль у поширенні та втіленні інновацій відіграють умови, що забезпечують правове становище суб'єктів господарювання, які намагаються йти шляхом впровадження новітніх технологій. Невід'ємною складовою є захищеність від можливих негативних наслідків, шляхом визначення загальних і особливих складових супроводжуваних договорів, забезпечуючи зрозуміле, уніфіковане відношення сторін до виконання взятих на себе зобов'язань. Протиріччя, що виникають у сфері зазначених суспільних відносин мають специфічні форми, а від так потребують своєрідних умов правового регулювання. Так, аналіз класифікації і видів інноваційних договорів повинен сприяти визначенню можливих протиріч у процесі формування інноваційної моделі розвитку економіки України.

Формування цивілізованого, інтелектуально розвинутого суспільства, перебудова України як правової, демократичної, соціальної держави пов'язані з активним впровадженням інститутів ринкової економіки, серед яких важливе місце займає інститут договірних прав.

Чинне законодавство України не передбачає спеціальних заходів захисту від недобро-

совісної поведінки суб'єктів господарювання в інноваційних правовідносинах. Зазначені недоліки створюють певні проблеми для суб'єктів господарювання, що володіють і впроваджують інноваційні технології, обмежують можливості реалізації та захисту їх права на таку інформацію. У країнах, що йдуть шляхом інноваційного розвитку економіки ці питання врегульовані на рівні законодавчих актів. А від так, певної уваги потребує дослідження класифікації і видів інноваційних договорів, як підвалин, на яких базуються виникнення прав і обов'язків сторін.

Метою статті є дослідження існуючих науково-теоретичних поглядів в сфері класифікації інноваційних договорів та її складових. На підставі аналізу вищезазначених питань простежити певний генезис інновації, а саме: становлення, шляхи розвитку у майбутньому, що надасть змогу закласти у чинне законодавство такі норми правової охорони інтересів суб'єктів, які створювали б більш сприятливі умови для розвитку підприємництва і добросовісної конкуренції на ринку. А відповідно до цього має бути реалізована розробка нових положень, які сприятимуть створенню цілісного уявлення про обов'язкові і суттєві умови інноваційних договорів, що, в свою чергу, повинно призводити до більшої захищеності і економічного заохочення вищезазначеного ризикованого виду діяльності.

Об'єктом дослідження є сукупність наукових поглядів, ідей, уявлень з приводу визначення основних підходів щодо класифікації договорів, що супроводжують інноваційну діяльність і вищезазначені відносини.

Дослідженню класифікації договорів і їх видів приділено чимало уваги науковців в юридичній літературі, в тому числі і інноваційним договорам. Праці Н.В. Марущака, О. Сімсона, Г.Б. Титаренко, О.О. Тверезенко, О.А. Рассомахіна, І.А. Близнак, Ю.Б. Кучеренко, присвячені саме інноваційним договорам, однак низка питань, пов'язаних із вищевказаною проблемою, а саме визначенню особливостей, що лежать в основі виникнення відповідальності потребує більшої уваги.

Класифікація має теоретико-методологічне значення як інструмент досліджень генезису інновацій, а також практичне – для класифікації за ознаками інновацій як об'єктів інноваційної діяльності [1, с.35].

Особливості класифікації інноваційних договорів обумовлюються їх різноманітністю за змістом і структурою, місцем і сферами застосування, масштабами функціонування, характером споживання, формами перетворення, рівнем новизни, характером наслідків та іншими критеріями, що можуть мати суттєвий вплив. Наслідком зазначеного може бути віднесення однієї інновації до кількох видів одночасно. В науковій літературі зустрічаються класифікації інновацій за багатьма критеріями (деякі фахівці пропонують до 25 критеріїв для структурування інновацій), вибір яких, як правило, залежить від завдань, які ставить перед собою науковець. Це призводить до того, що виникає необхідність систематизувати самі критерії, що іноді робиться, в результаті чого ми зустрічаємося вже не з окремими критеріями, а їх системою, як правило, організованою за ступенем важливості з погляду науковця [2, с.36].

З огляду на зазначене заслуговують на увагу критерії, запропоновані М. Хучеком: «Інновації на підприємствах та їх впровадження», а саме:

1. Оригінальний характер змін: оригінальні (творчі) інновації-відкриття та винаходи; неоригінальні-копіювання та відтворення оригінальних.

2. Ступінь складності: незв'язні та зв'язані-результат праці колективів, наукових груп, господарських організацій.

3. Галузь господарства: матеріалізовані та не матеріалізовані.

4. Ступінь новизни у масштабі: світовому, країні або галузі, підприємства.

5. У рамках дії та форм прояву: вже впровадили на підприємстві, які впроваджують на підприємстві.

6. Соціально-психологічний критерій залежно від ступеня розуміння та форм виникнення інновацій у тих чи інших соціальних сферах.

7. Сфера використання: технологічні; організаційні; економічні; суспільні. Останній критерій, на нашу думку, є найважливішим, оскільки навіть якщо ми розглядаємо інноваційну діяльність на окремому підприємстві, то вона повинна аналізуватися комплексно, і тільки останній критерій дозволяє це зробити [2, с.36].

Це пояснюється, насамперед, системним характером інноваційної діяльності та необхідністю комплексного підходу до їх вивчення, оскільки у загальному вигляді інноваційний процес полягає в отриманні й комерціалізації винаходів, нових технологій, видів продукції та послуг, нових способів організації виробництва, праці й управління, в той же час на державному рівні, інноваційний процес – це механізми розробки та впровадження інновацій на ринку нововведень України [1, с.39].

Крім того, групування інновацій за сферою використання не тільки конкретизує структуру об'єкта, що вивчається інноватикою, але й виявляє в ній проблемні зв'язки і відносини, виявлення і нівелювання яких повинно зменшити наявні ризики [2, с.41].

В умовах економіки, що розвивається, держава, керуючись метою саме інноваційного напрямку розвитку, стає основним ініціатором відповідних економічних процесів і відповідних суспільних відносин. Право є основним засобом регулювання, що створює належні умови для формування та активізації інноваційних відносин. Держава повинна активізувати недостатній приватний інтерес, стимулювати підприємницьку ініціативу в нематеріальній сфері, що повною мірою стосується специфіки формування інноваційних правовідносин в Україні. Наслідком цього є життєво важливе створення моделі інноваційних правовідносин, з гармонійним поєднанням і балансу приватних і публічних інтересів, де публічні – це інноваційні перетворення в господарській сфері, модернізація національних виробництв, створення ринку інновацій, а приватні – досягнення конкурентних переваг на внутрішньому та міжнародному ринках інтелектуальної продукції та отримання прибутків від її використання [3, с.98–99].

Інноваційні відносини, як і господарські, можуть набувати характеру організаційно-майнових – «діагональних правовідносин», так як їм притаманні риси як горизонтальних, так і вертикальних правовідносин. Це відносини: з приводу державного трансферу технологій; інноваційної діяльності технопарків як суб'єктів публічного права; діяльності верчурних та інноваційних фондів за участю державного капіталу як заохочувальних механізмів інноваційної інфраструктури, а також інші. З одного боку, ми маємо справу із суб'єктом публічного права (державою або юридичною особою), а з другого боку, він стає учасником майнових відносин аналогічних тим, що відбуваються у приватній сфері [3, с.99].

Визначення, що надаються у Законі України «Про інноваційну діяльність» [4], а також наведене вище обумовлює доцільність проведення предметно-об'єктивної класифікації за наступними критеріями: 1) інноваційні правовідносини в сфері науки і техніки (об'єкт знання); 2) у виробничій сфері (технології); 3) в інформаційній сфері (інформація); 4) у сфері торгівлі та послуг (бренди); 5) у сфері культури, шоу-бізнесу (сценарії, ідеї).

Залежно від форми інноваційної діяльності (в основі лежатиме відповідний договір на розпорядження майновими правами інтелектуальної власності), слід виділити: 1) відносини з горизонтальної передачі об'єктів інновації (горизонтальний трансфер); 2) відносини з регулювання державного трансферу об'єктів інновацій (вертикальний трансфер) [3, с.102].

Класифікація договорів дає змогу учасникам господарсько-правових відносин легко виявляти найбільш суттєві властивості договору та звертатись у практичній діяльності до такого договору, який найбільш відповідає їхнім вимогам і поставленим завданням [5, с.594].

Здійснення класифікації договорів дає можливість не лише виділити риси чи істотні ознаки того чи іншого договору, а й визначити його місце в системі відносин, оскільки правильно побудована класифікація сприяє

систематизації не лише накопичених знань, а і забезпечує належне використання термінів, усуває неоднозначність правозастосування, а інколи і суперечливість [6, с.321].

Аналізуючи доктринальні положення, щодо класифікації договорів, слід зазначити, що вона проводиться за різними ознаками класифікації договорів, що регулюють інноваційну діяльність у сфері господарсько-правових відносин й обумовлене обов'язковістю досягнення прибутку поряд із юридичним критерієм поєднання і наявність економічного критерію.

Як слушно зазначає С.М. Бервено, пріоритетною вважається практична значущість поділу договорів на види, яка полягає, перш за все, в можливості нормативного закріплення їх суттєвих видових ознак і, як результат, – у забезпеченні одноманітного застосування договорів із відповідними характерними рисами.

Є.О. Харитонов та І.Г. Бабич, зазначають, що класифікацію можна здійснювати з урахуванням їх належності до певного типу, виду або змішаного договору.

На думку О.С. Іоффе, договірний тип суспільних відносин виділяється за специфікою матеріальних відносин, що опосередковуються договором, або низкою юридичних умов, об'єктивно необхідних для утворення даного договірного зобов'язання. Достатньо будь-якої з двох вищеназваних передумов, щоб відповідні зобов'язання утворили самостійний тип договору.

Якщо ж укладений договір опосередковує два або більше різноманітних відносин та об'єднує умови, об'єктивно необхідні для формування зобов'язань різних типів, він стає змішаним договором.

У межах одного типу договору можуть існувати різні види договорів. Визначити вид договору – означає виділити в межах одного договірного типу такі договори, які одночасно із загальними рисами, притаманними даному типу, містять специфічні особливості, що характеризують суб'єктів договірних правовідносин, предмет договору, підстави виникнення, зміст договірних правовідносин тощо.

Вид договору – це основа системи договорів. У межах окремих видів господарсько-правових договорів можуть розрізнятися договори, які містять у собі такі особливості, які надають можливість виділити в межах одного виду договорів низку підвидів (різновидів) господарсько-правових договорів [7, с.112].

Договори можна поділяти на: визначені і законодавчо не врегульовані – регулюються виключно домовленістю сторін [1, с.58–59] із додержанням загальних засад законодавства [7, с.113], а від рівня урегульованості на поймаєменовані та не поймаєменовані.

Поймаєменовані є договори які сформульовані законодавством і у разі виникнення спору суд може звернутися до закону з метою встановлення відповідності і несуперечності їх змісту вимогам законодавства. Відтак, поймаєменовані договори у національному праві за рівнем їх визначеності можуть бути поділені на ті, що 1) закріплені ГК України та іншими кодифікованими актами законодавства; 2) закріплені поточними законами; 3) закріплені підзаконними актами. Не поймаєменовані договори – це така група договорів, що не отримали свого нормативно-правового врегулювання та не передбачені актами законодавства, а є результатом волевиявленням їх сторін. У деяких випадках, залежно від характеру суспільних відносин, юридична природа таких договорів може бути неоднозначною.

Найбільше значення для класифікації має дихотомія, яка заснована на одній із трьох підстав: розподіл зобов'язань між сторонами, наявність зустрічного задоволення, момент виникнення договору. Використання зазначених підстав дає змогу виділити: односторонні та двосторонні, оплатні та безоплатні, реальні і консенсуальні.

Щодо договорів у сфері інноваційної діяльності зазвичай всі договори є двосторонньо-зобов'язальними, оплатними та консенсуальними [7, с.113].

Враховуючи мету даної наукової розвідки заслуговує на увагу багаторівнева класифікація М.І. Брагінського та В.В. Вітрянського, за

якою договори об'єднуються у певні групи, при цьому кожний наступний рівень відображає особливості попередніх. На першому рівні всі договори поділені на чотири групи за їх метою на: 1) передачу майна; 2) виконання робіт; 3) надання послуг; 4) заснування різноманітних товариств. На другому рівні кожна з цих груп, у свою чергу, має підрівні, договори, в яких містяться притаманні їм специфічні ознаки та особливості [7, с.113].

Окремої уваги, в контексті класифікації інноваційних договорів заслуговує визначення таких важливих складових як трансфер технології та ноу-хау.

Трансфер технології – це передача технології, що оформляється шляхом укладення між фізичними та/або юридичними особами двостороннього або багатостороннього договору, яким встановлюються, змінюються або припиняються майнові права та обов'язки щодо технології та/або її складових [8].

Договір про трансфер технології – договір, укладений у письмовій формі між особами, яким належать та/або яким повністю чи частково передаються майнові права на технологію або її складові [8].

Ноу-хау – це технічна, організаційна або комерційна інформація, що отримана завдяки досвіду та випробуванням технології та її складових, яка: не є загальновідомою чи легкодоступною на день укладення договору про трансфер технологій; є істотною, тобто важливою та корисною для виробництва продукції, технологічного процесу та/або надання послуг; є визначеною, тобто описаною достатньо вичерпно, щоб можливо було перевірити її відповідність критеріям загальновідомості та істотності [8].

До правочинів у сфері передачі технологій належать: 1) передача, продаж або надання на основі ліцензій усіх форм промислової власності, за винятком товарних знаків, знаків обслуговування та комерційних найменувань, у тих випадках, коли вони не є частиною правочинів щодо передачі технології; 2) надання ноу-хау і технічного досвіду; 3) передача технології

чних знань, необхідних для монтажу, експлуатації та функціонування підприємства та обладнання, а також виконання проектів «під ключ»; 4) надання технологічних знань, необхідних для набуття, монтажу та використання машин, обладнання, проміжних товарів та/або сировини, набутих шляхом закупівлі, оренди або яким-небудь іншим способом; 5) передача технічного змісту правочинів щодо промислового або технічного співробітництва [9, с.77].

Крім того, до договорів у сфері інтелектуальної власності належать також договори на виконання науково-дослідних, дослідно-конструкторських і технологічних робіт та договір комерційної концесії (франчайзинг) [8, с.411–441], хоча зазначені договори і виділені у окремі глави (гл.16 ГК України) [7, с.115].

Цікавим є досвід в рамках ООН, де було розроблено ряд рекомендацій, присвячених врегулюванню окремих видів договорів у сфері трансферу технологій. Зокрема, здійснено аналіз умов договорів інжинірингу та технічного сприяння (права та обов'язки консультанта у даних договорах, залучення місцевого персоналу, права та обов'язки власника технології, платежі та порядок їх здійснення, умови дійсності договорів, порядок вирішення спорів, зупинення та припинення договорів, форс-мажорні обставини). У Керівних принципах щодо придбання іноземної технології у країнах, що розвиваються, із врахуванням положень щодо ліцензійних договорів, висвітлено способи передачі технології, ознаки ліцензійних договорів щодо передачі технології, порядок вибору технологій та ліцензіара для країни, що розвивається, умови ліцензійного договору у сфері передачі технології, рекомендації для ліцензіата, який бере участь у переговорах щодо укладання ліцензійного договору, а також правові аспекти ліцензійних договорів, підготовлені Всесвітньою організацією інтелектуальної власності. У технічному документі щодо особливостей та проблем договорів на виконання робіт «під ключ» у країнах, що розвиваються, увагу зосереджено на ознаках та основних умовах до-

говорів про виконання робіт «під ключ», а також надається характеристика договорам на управління будівництвом та проведення проектно-будівельних робіт. У Правовому керівництві ЮНСІТРАЛ щодо складання міжнародних контрактів на будівництво промислових об'єктів, прийнятому резолюцією ЮНСІТРАЛ у серпні 1987 р., розглядаються питання про дії покупця (інвестора) перед укладанням контракту, способи укладання контракту, вибір підрядника, загальні вимоги до проекту контракту, опис об'єкта та гарантії якості, трансфер технології, платежі та порядок їх здійснення, постачання обладнання та матеріалів, будівництво, консультації, субпідряд, перевірку та випробування протягом здійснення робіт, прийняття результатів робіт, ризики, передачу права власності, страхування, гарантії, дефекти та інші недоліки, збитки та неустойку, обмеження відповідальності, перешкоди, зупинення та припинення договору, постачання запасних частин та обслуговування після будівництва, передачу прав та обов'язків, право, яке застосовується до договору, вирішення спорів. У Керівництві по складанню міжнародних контрактів на послуги, пов'язані з матеріально-технічним обслуговуванням, ремонтом та експлуатацією промислових та інших споруд Європейської економічної комісії ООН розглядаються питання реалізації контрактів на матеріально-технічне обслуговування, контрактів на проведення ремонтних робіт та контрактів на експлуатацію. У Керівництві по складанню міжнародних контрактів щодо консультативного інжинірингу, включаючи деякі аспекти технічного сприяння, розглядаються основні умови договорів інжинірингу та технічного сприяння. Крім того, Європейська економічна комісія ООН першою з регіональних комісій ООН визначила «Генеральні умови торгівлі обладнанням». Серед інших документів ЄЕК можна назвати Керівництво з розроблення договорів про міжнародне передавання виробничого досвіду і знань у машинобудуванні, Керівництво з укладення договорів на спору-

дження промислових об'єктів, Керівництво з укладення міжнародних договорів про промислове співробітництво, Керівництво з укладення міжнародних договорів між сторонами, що об'єдналися для здійснення конкретного проекту. Усі ці документи застосовуються тільки за наявності посилання на них в угоді [9, с.79].

На підставі зазначеного, а також враховуючи існуючий міжнародний досвід, можна запропонувати таку класифікацію договорів у сфері інноваційної діяльності, залежно від правових наслідків, досягнення яких прагнуть учасники відносин:

1) договори що направлені на створення інноваційних об'єктів інтелектуальної власності (замовлення і використання об'єкта права інтелектуальної власності, виконання науково-дослідних, дослідно-конструкторських та технологічних робіт);

2) договори що направлені на надання прав на використання об'єктів інтелектуальної власності (ліцензійні, комерційної концесії (франчайзингу));

3) договори що направлені на передання (відчуження) майнових прав (передання (відчуження) майнових прав інтелектуальної власності, розподіл майнових прав інтелектуальної власності на об'єкти інтелектуальної власності);

4) договори що направлені на забезпечення виконання основного договору (застави майнових прав інтелектуальної власності);

5) договори що направлені на управління майновими правами у сфері інтелектуальної власності (колективне управління майновими правами суб'єктів авторського права і суміжних прав; між організацією колективного управління та особою, яка використовує об'єкти авторського права і суміжних прав; про виплату відрахувань виробниками та імпортерами обладнання і матеріальних носіїв, із застосуванням яких у домашніх умовах можна здійснити відтворення творів і виконань, зафіксованих у фонограмах та відеограмах).

Вище запропонована класифікація може доповнюватись в залежності від змін, що відбуваються у господарсько-правових відносинах у сфері впровадження інноваційних відносин, що є цілком логічним і відповідає природі інновації, як такої.

## ЛІТЕРАТУРА

1. Тітаренко Г. Б. Підходи до класифікації інновацій / Тітаренко Г. Б. // Науковий вісник Нац. ун-ту ДПС України (економіка, право). – 2012. № 2 (57). – С. 34–40

2. Марущак Н. В. Види інноваційної діяльності та проблеми їх класифікації / Марущак Н. В. // Науковий вісник Нац. ун-ту ДПС України (економіка, право). – 2012. – № 1 (56). – С. 36–42.

3. Сімсон О. Інноваційні правовідносини. Проблема ідентифікації та класифікації / Сімсон О. // Теорія і практика інтелектуальної власності. – 2010. – № 5. – С. 98–104.

4. Закон України «Про інноваційну діяльність»: від 04.07.2002 р., № 40 // ВВР України. – 2002. – № 36. – Ст. 266.

5. Гражданское право : в 3 т. Т. 1 : учебник / под ред. А. П. Сергеева, Ю. К. Толстого. – Изд. перераб. и доп. – М. : Проспект, 2005. – 765 с.

6. Договірне право України. Загальна частина : навч. посіб. / Т. В. Бондар, О. В. Дзера, Н. С. Кузнецова та ін. ; за ред. О. В. Дзери. – К. : Юрінком Інтер, 2008. – 896 с.

7. Тверезенко О. О. Класифікація договорів у сфері інтелектуальної власності / Тверезенко О. О. // Приватне право і підприємництво. – 2011. – № 10. – С. 112–119

8. Закон України «Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій» // ВВР України. – 2006. – № 45. – Ст. 434.

9. Рассомахіна О. А. Регулювання укладання договорів про трансфер технологій в рамках ООН / Рассомахіна О. А. // Матеріали міжнародного симпозиуму «інноваційна політика та законодавство в європейському союзі»

та Україні: формування, досвід, напрямки наближення» (XXIV Київський міжнародний симпозиум з наукознавства та науково-технологічного прогнозування). – К. : Фенікс, 2011. – С. 77–80.

10. Господарський кодекс України // ВВР України. – 2003. – № 18, № 19–20, № 21–22. – Ст. 144/

11. Близнец И. А. Система договоров в сфере интеллектуальной собственности / Близнец И. А. [Електронний ресурс]. – Режим до-

ступу: <http://www.webpravo.com/news/sistjema-dogovorov-v-sfjerje-intjelljektivnoj-sobstvjenosti>.

12. Кучеренко Ю. Б. Договоры, регулирующие использование объектов интеллектуальной собственности / Кучеренко Ю. Б. // Наука и образование: хозяйство и экономика; предпринимательство право и управление [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http://www.journal-nio.com/index.php?option=com\\_content&view=article&id=584&Itemid=93](http://www.journal-nio.com/index.php?option=com_content&view=article&id=584&Itemid=93).

*Матвеев П. С. Анализ классификации та видів інноваційних договорів у контексті господарсько-правового забезпечення та реалізації інноваційних правовідносин в Україні / П. С. Матвеев // Форум права. – 2013. – № 1. – С. 673–679 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://archive.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2013-1/13mpcpvu.pdf>*

Висвітлені особливості господарсько-правового регулювання інноваційних договорів в залежності від їх видів в умовах інноваційного розвитку України. Проведено дослідження існуючих науково-теоретичних поглядів в контексті аналізу різноманітності існуючих критеріїв, що лежать в основі структурування класифікації інноваційних договорів на підставі їх загальних і особливих складових.

\*\*\*

*Матвеев П.С. Анализ классификации и видов инновационных договоров в контексте хозяйственно-правового обеспечения и реализации инновационных правоотношений в Украине*

Раскрыты особенности хозяйственно-правового регулирования инновационных договоров в зависимости от их видов в условиях инновационного развития Украины. Проведено исследование существующих научно-теоретических взглядов в контексте анализа разнородности существующих критериев, лежащих в основе структурирования классификации инновационных договоров на основании их общих и особенных составляющих.

\*\*\*

*Matveev P.S. Analysis and Classification of Types of Innovative Agreements in the Context of the Economic and Legal Framework and Implementation of Innovative Relationships in Ukraine*

The article is devoted to the features of legal regulation of innovative agreements according on their types in terms of innovative development of Ukraine. A study of existing scientific and theoretical views was conducted in the context of the diversity of existing criteria's underlying the structure of classification of innovative contracts on the basis of their general and specific components.